

EGYÜTTÉLÉSI FORMÁK, CSALÁDTÍPUSOK

MONOSTORI JUDIT – SZABÓ LAURA

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

- » A magánháztartásban élő magyarországi népesség döntő többsége, 82%-a családban él, míg az egyedülélők 15%-ot tesznek ki.
- » A családok leggyakrabban (79%) nukleáris családként élnek egy címen, azaz csak a szülő(k) és a gyermekeik, vagy csak egy pár alkotja a családot. Közel minden tizedik család kiterjesztett család, azaz a nukleáris családdal egyéb rokonok is kapcsolódnak. Míg a családok 11%-a egy másik családdal is osztozik a lakáson/házon.
- » Leginkább az egyszülős családokra jellemző, hogy a szülő(k)ön és a gyermekeken kívül mások is élnek a családban, illetve hogy együtt élnek egy másik családdal.
- » Az egyedül élők aránya az utóbbi évtizedekben folyamatosan növekedett: 2001-ben a népesség 9%-a, 2011-ben 12%-a, míg 2022-ben 15%-a tartozott ebbe a csoportba. Számuk 2022-ben 1 millió 424 ezret tett ki. 2001 és 2011 között a legnagyobb mértékű növekedést a 20-as éveik második felében és a 30-as éveikben járó korosztályok körében mérték.
- » A fiatalabb korosztályokban inkább a férfiak, iskolai végzettség szerint pedig a diplomások körében magasabb az egyedülélők aránya. Idősebb korban viszont a nőknél nagyobb a valószínűsége annak, hogy egyedül éljenek.
- » 2022-ben a 20–24 éves férfiak 70, míg a hasonló korú nők 51%-a élt a szüleivel. A 25–29 éves korosztályban az arányok pedig 45 és 26%. Noha ez arra utal, hogy Magyarországon a felnőtté válás kései életkorban történik, az időbeli változások mégis azt mutatják, hogy a 2011 és 2022 közötti időszakban megállt az a trend, hogy a szülőkkel élő fiatalok aránya növekszik, ugyanis a fent említett adatok rendre elmaradnak a 2011-ben mértékhez képest.
- » 2011 és 2022 között, csak a 30–70 év közötti korcsoportban csökkent a párkapcsolatban élők aránya.
- » 2022-ben közel 4 millióan éltek párkapcsolatban, 3,1 millióan házasságban és 850 ezren élettársi kapcsolatban.

- » 2001-ben a családok 55%-ában éltek 0-24 év közötti gyermekek, majd 2011-ben ez az arány 50%-ra, egy évtizeddel később pedig 48%-ra csökkent.
- » 2011 és 2022 között a családokban élő gyermekek számát tekintve tovább folytatódott a két gyermeket nevelő családok arányának csökkenő tendenciája, az egy gyermekes, illetve a 3 vagy több gyermekes családoké pedig tovább növekedett. 2001 és 2022 között az egy gyermekes családok aránya 49%-ról 52%-ra növekedett, a kétgyermekeseké 38-ról 34%-ra csökkent, és az un. nagycsaládosoké pedig 12-ről 14%-ra növekedett.
- » A gyermekes családok körében 2022-ben 27%-ra emelkedett az egyszülős családok aránya. Ezen belül 2011 és 2022 között jelentősebben nőtt azon egyszülős családok aránya, ahol az apa nevelte egyedül a gyermekeit.
- » A mozaik családok aránya a gyermekes családok körében 2001 és 2022 között nem változott. A vizsgált években a gyermekes családoknak 11-12%-a volt mozaik család.
- » Minél magasabb a szülők iskolai végzettsége, annál jellemzőbb volt, hogy intakt családban éltek, és annál kevésbé volt kiterjedt körükben a mozaik családok, és legkevésbé az egyszülős családok aránya.
- » 2022-ben a 65 éves és idősebb, magánháztartásban élők közül több, mint 614 ezren éltek egyedül. Ez a korosztálynak a 32%-a. Az életkor előre haladtával arányuk erőteljesen növekszik: a 65-69 éves korosztálynak a negyede, a 70-es éveikben járók körülbelül harmada, a 85 éves és idősebb népességnek pedig közel a fele él egyedül.

A 2022. évi népszámlálás adatai szerint a magánháztartásban élő magyarországi népesség döntő többsége, 82%-a családban él. Demográfiai megközelítésben családnak azt az együttélési formát nevezzük, aminek magja egy párkapcsolat gyermekkel (kiskorú vagy együttélő pár nélküli gyermekkel) vagy anélkül, vagy egy szülő-gyermek kapcsolat. Az általunk használt fogalom szerint család a házastársi együttélés, az együttélők élettársi kapcsolata és a bejegyzett élettársi kapcsolat is. A gyermekes családok körében számba vesszük a gyermeküket egyedül nevelőket, a mozaik családban élőket, és azokat is, akik örökbefogadott gyermeküket/gyermeküket nevelik együtt vagy egyedül. Azokat, akik a fentebb említett családmaghoz rokonként kapcsolódnak, családdal élőknek nevezzük, és az ilyen együttélési formákat kiterjesztett családként definiáljuk. Családdal élő rokon lehet például egy nagyszülő, nagynéni, nagybácsi, felnőtt testvér, vagy unokatestvér. Emellett vannak olyan családok is, amelyekhez nem rokon személyek is kapcsolódnak, noha ezeknek az aránya a magyar társadalomban nagyon alacsony.

A népszámlálási adatok alapján 2022-ben az egyedül élők 15%-ot, a nem családként együtt élők aránya pedig 3%-ot tett ki.

Ebben a fejezetben alapvetően a magyarországi népszámlálási adatokra támaszkodunk. Mivel a legutóbbi, 2022. évi népszámlálásban – a nemzetközi szabályozást követve – nem vettük számba, hogy egy címen hány háztartás él (ahogy az előző népszámlálásoknál ez szerepelt), ezért elemzésünk egysege a család, és az egy családban, illetve egy lakcímen élő személyek. Noha egy lakcímen általában egy háztartás él, mégsem lehet az egy címen élőket minden esetben egy háztartásnak tekinteni, hiszen ha több generáció is együtt él, akkor könnyen előfordulhat, hogy a generációk külön háztartást vezetnek, esetleg külön lakrészben/háztartásban élnek.

Annak ellenére, hogy a 2022-es népszámlálás módszertana alapján nem tudunk háztartási szintű elemzéseket készíteni, bizonyos esetekben mégis használjuk a háztartás fogalmát, mert csak ez teszi érthetővé, hogy kikre vonatkoznak az elemzés különböző szakaszai, hiszen elemzésünkben csak azokkal a magánháztartásokban élőkkel foglalkozunk, akik nem intézetben élnek. Az intézetben élők lakhatnak például idősek otthonában, gyermekotthonokban, illetve különböző betegségekkel élőknek fenntartott bentlakásos intézményekben. Továbbá nem soroljuk a magánháztartásban élők körébe a hajléktalanokat sem.

1. táblázat. Magánháztartásokban élő családok és népesség száma, 2001, 2011, 2022

(ezer)

Év	Népszámlálási címek száma, ahol magánháztartások élnek	Magánháztartásban élő személyek száma	Családok	
			száma	családokban élő személyek száma ^a
2001	3 696	9 945	2 928	8 824
2011	3 918	9 697	2 772	8 216
2022	4 010	9 436	2 624	7 688

^a Családokban élő személyeknek azokat tekintjük, akik a nukleáris család tagjai (párkapcsolatban élők, szülők, gyermekek) vagy a nukleáris családhoz rokonként kapcsolódnak. Ez utóbbi esetben a személyeket kiterjesztett családban élő személyeknek tekintjük. Amikor a család kifejezés mellé nem teszünk egyéb jelzőt, akkor a kiterjesztett családban élő családtagokat soroljuk a családban élők körébe.

Egy lakcímen élhet valaki egyedül, családban (nukleáris család vagy kiterjesztett család tagjaként), családdal (nem rokonként olyan címen, ahol legalább egy család él) vagy többedmagával, nem családot alkotva. Ugyanakkor egy címen több család is élhet. A népszámlálási adatok azt mutatják, hogy 2001 és 2022 között folyamatosan csökkent – 61%-ról 52%-ra – azoknak a címeknek az aránya, ahol nukleáris családok éltek. Ezzel párhuzamosan növekedett azoké, ahol egyedülélő személyt regisztráltak. Miközben 2001-ben a címek kevesebb mint negyedén, addig 2022-ben már több mint egy harmadában fordult elő, hogy az adott címen egyedül élt valaki (2. táblázat).

2. táblázat. A népszámlálási címek megoszlása a címen lakók együttélési formái szerint, 2001, 2011, 2022

	2001	2011	2022
Egyedül élő a címen	23,7	29,7	35,5
Nukleáris család ^a	61,4	57,1	51,7
Kiterjesztett család ^b	6,3	5,8	5,7
Nukleáris család +nem rokon személy(ek)	1,4	1,9	0,7
Több család	4,9	2,9	3,5
Egyéb együttélési forma	2,3	2,5	2,9
Összesen	100,0	100,0	100,0

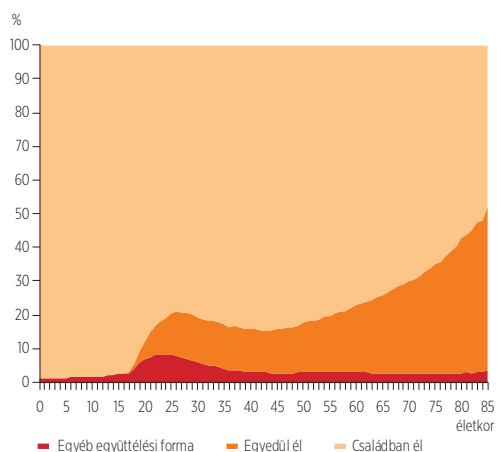
^a Nukleáris családnak tekintjük azokat a családokat, amelyekben csak olyan státuszú személyek élnek, akik párkapcsolatban vannak, szülők (együtt élő pár nélküli) gyermekekkel.

^b Kiterjesztett családnak tekintjük azokat a családokat, amelyekben a nukleáris családhoz rokon (nagy szülő, nagynéni, nagybácsi, felnőtt testvér, unokatestvér) személy is kapcsolódik.

Annak a valószínűsége, hogy egyedül, családban, vagy egyéb együttélési formában él valaki, az az életpályája során változhat. Erre utalnak a 2022. évi népszámlálás koréves adatai, amelyekből kiolvashatjuk, hogy az egyedül élők aránya az idősebb korosztályokban magasabb, ugyanakkor a fiatalabb korosztályok körében sem el-

hanyagolható. A 20-as éveik közepén járó fiatalok közül körülbelül minden tizedik él egyedül, a 20-as éveik második felében, és a 30-as, 40-es éveikben járók körében 12–15% közötti az egyedül élők aránya. A nem családban élők aránya a népesség egészére nézve alacsony, de a 20–30 év közötti korcsoportban magasabb értéket mutat (1. ábra). Ezeknek egy része kapcsolódhat a tanulási életszakaszhoz, amikor a diákok diáktársaikkal együtt élnek, de jelentheti a testvérek vagy egyéb rokonok együttélési formáját is. Noha a mindennapi életben ezek egy részét (pl. a testvérek együttélését) családnak tekintjük, a statisztika és a demográfia definíciója szerint azért nem tekinthetők családnak, mert nincs bennük leszármazotti vagy párkapcsolati viszony, amely a családmagot alkotná.

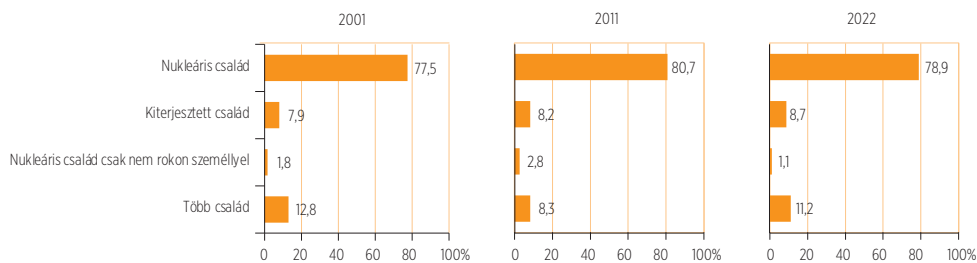
1. ábra. A magánháztartásban élők együttélési formái, 2022



Forrás: KSH Népszámlálás 2022.

Az általunk alkalmazott definíció szerint 2022-ben több, mint 2 millió 600 ezer család élt Magyarországon. A családok döntő többsége (79%-a) nukleáris családként él az adott címen. Ez azt jelenti, hogy a családmaggal nem él sem rokon, sem 'nem rokon' személy, illetve a lakcímen nem él másik család sem. 10%-ot tett

2. ábra. Családok megoszlása az együttélési forma szerint, 2001, 2011, 2022



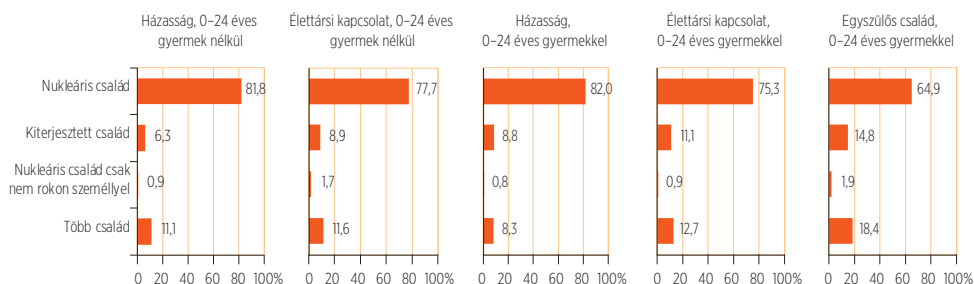
Forrás: KSH Népszámlálások, 2001, 2011, 2022.

ki azoknak a családoknak az aránya, akikkel rokonok vagy nem rokon személyek is éltek együtt a címen. Ezek a családok legfőképpen kiterjesztett családok, azaz a családokhoz kapcsolódó személyek leginkább felmenők (jellemzően nagyszülők). A családok 11%-a pedig egy vagy több másik családdal él egy címen, ahol jellemzően szintén a hozzá tartozó felmenők élnek (2. ábra).

Ha a családokat tovább rétegezzük a családmagot alkotó pár párkapcsolati tí-

pusa és (ha van) a gyermekek életkora szerint, azt láthatjuk, hogy leginkább a 0–24 éves gyermekeket nevelő egyszülős családokra jellemző az, hogy a szülőn és a gyermekeken kívül egyéb személyek – főként rokonok – is élnek az adott címen, illetve körükben a legmagasabb azoknak az aránya is, akik egy másik családdal élnek egy lakásban. Az egyszülős családoknak több mint harmada nem nukleáris család (3. ábra). Az együttélő rokonok leginkább nagyszülők.

3. ábra. Különböző típusú családok megoszlása az együttélési forma szerint, 2022



Megjegyzés: A gyermekek azok, akiknek a családon belüli státusza gyermek, azaz a szüleikkel élnek együtt, és ők maguk nem szülők a családban, illetve nem a partnerükkel élnek. Emellett elemzésünkben egy további, életkor szerinti lehatárolást is alkalmazunk, ahol megkülönböztetjük a 24 (illetve a fejezet egy részében a 18) éves és fiatalabb gyermekeket az idősebb, de gyermek státuszban levő személyektől.

Forrás: KSH Népszámlálás 2022.

MÓDSZERTANI VÁLTOZÁSOK A 2022. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁSBAN: A HÁZTARTÁSOK FELMÉRÉSE

Hosszú évtizedeken keresztül a népszámlálások során minden lakcímen összeírták mind az ott élő háztartásokat, mind a családokat és a személyeket. Egy háztartásba olyan együttélő személyek tartoznak, akik egy lakásban/házban élnek és a létfenntartásuk költségeit legalább részben közösen viselik, függetlenül attól, hogy családot alkotnak-e vagy nem. A 2022-es volt az első olyan népszámlálás, amikor a háztartási szintet nem figyelték meg. A nemzetközi standardokat követve ebben a népszámlálásban csak azt vizsgálták, hogy egy lakcímen hány család és hány személy él. Így a 2022-es népszámlálás adatai alapján már nem tudjuk megmondani, hogy hány háztartás él Magyarországon. Az alábbiakban a 2011. évi népszámlálás alapján mutatjuk be, hogy hogyan befolyásolja ez a módszertani változás az együttélési formák vizsgálatát, és hogy ennek a módosításnak milyen következményei vannak.

2011-ben valamivel több, mint 3,9 millió lakott lakás volt, aminek 4,2%-ában élt több háztartás, mely közel 166 ezer érintett lakást jelent. Háztartási szinten ez azt jelenti, hogy a 4,1 millió háztartásból 354 ezer olyan háztartás volt, amely a lakást/házat, ahol élt egy másik háztartással osztotta meg. Ez a háztartások 8,6%-át teszi ki. Mindezt személyi szinten vizsgálva azt látjuk, hogy 2011-ben, a magánháztartásban élő 9,7 millió lakosból 730 ezer lakik olyan lakásban, ahol a háztartás legalább egy másik háztartással osztja meg a lakást. Ez a népesség 7,5%-a. Ezen belül 152 ezer olyan személy élt Magyarországon, akit egy fős háztartásként regisztráltak, de a lakásban még egy másik háztartás is élt. Ők a 2022-es népszámlálásban definíció szerint nem lehettek egyedül élők, hiszen 2022-ben csak azok tekinthe-

tők egyedül élőknek, akik az adott lakcímen élnek egyedül. Ha a lakcímen él például egy család is, akkor őket már nem egyszemélyes háztartásnak, hanem az új módszertan szerint a családdal élő 'rokon' vagy 'nem rokon' személynek tekintjük.

Az időbeni összehasonlítások végett minden korábbi népszámlálásokra vonatkozó adatunkat átszámítottuk lakcím szintre, hogy tudjunk összehasonlításokat végezni. Ugyanakkor ez azt jelenti, hogy az előbb említett példa miatt az egyszemélyes háztartások aránya nem számítható ki. A korábbi évekkel összehasonlítani ezért csak azt tudjuk, hogy hogyan változott azoknak a címeknek az aránya, ahol egyedül éltek a címen.

A számos következmény közül kiemelhetjük azt is, hogy nyilvánvalóan nem tudunk átlagos háztartásnagyságot számolni, csak azt tudjuk, hogy egy lakcímen hányan élnek. A címen élők átlagos száma pedig, a több háztartásos lakcímek miatt értelemszerűen több, mint az egy háztartásban élők száma.

Az összeírás módja hatással van annak a vizsgálatára is, hogy hány család él egy adott lakcímen. Ezt a kérdést korábban jellemzően a háztartási szinten belül néztük, ennek hiányában azonban csak cím szinten tudunk vizsgálni. Így viszont több olyan családot találunk, amely más családokkal él együtt, adott esetben olyanokkal, akik a korábbi módszertan szerint egy másik háztartásba kerültek volna összeírásra.

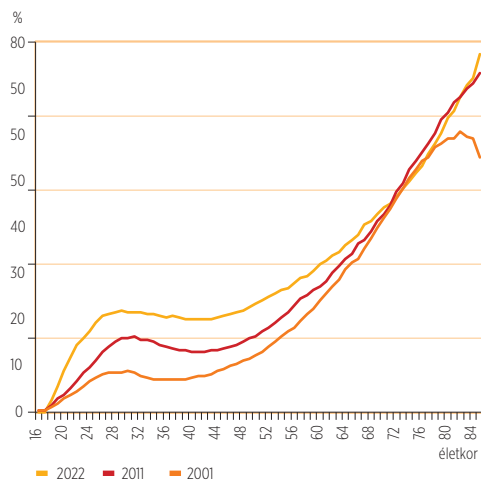
Mindezek miatt a fejezetben közölt adatokat nem lehet összehasonlítani a Demográfiai Portré korábbi kötetiben közöltekkel. Ugyanakkor ebben a fejezetben azonos módszertan szerint végeztünk számításokat a 2001-es, a 2011-es és a 2022-es népszámlálások adatbázisain is, így azok, ha nem is teljes mértékben, de lényegében összehasonlíthatóak.

EGYEDÜL ÉLŐK

2022-ben 1,4 millióan éltek egyedül egy adott címen. Arányuk az elmúlt évtizedben enyhén növekedett, ami a korábbi trend folytatásának tekinthető. 2001-ben a népesség 9%-a, 2011-ben 12%-a, 2022-ben pedig a 15%-a tartozott az egyedül élők körébe (4. ábra). 2001 és 2011 között a legnagyobb mértékű növekedést a 20-as évek második felében és a 30-as években járó korosztályok körében mérték, ami mögött részben strukturális változások álltak. Az egyedülélők aránya ugyanis jellemzően a diplomások körében a legmagasabb, a diplomások aránya pedig a 25–34 év közötti korosztályban közel kétszeresére növekedett. A 2011 és 2022 közötti időszakban azonban alig növekedett tovább a diplomások hányada, így ezek a strukturális tényezők már nem játszanak komolyabb szerepet az egyedül élők arányának változásában. Ezt az időszakot tekintve azért is némiképpen meglepő ez a tendencia, mivel a magyar családpolitikai intézkedések számos eleme ösztönözte a fiatalabb korosztályokat párkapcsolat kialakítására, elsősorban a házasságkötésre, ami miatt az egyedül élők arányának csökkenése volt várható. Ugyanakkor ez a mérés összhangban van más kutatások eredményeivel, ahol látjuk, hogy a házasságkötések számának megemelkedése a 2010-es évek második felében elsősorban abból adódott, hogy a már élettársi kapcsolatban élő fiatalok és a középkorú generációk kötötték házasságot (Murinkó – Spéder, 2023). A házasságkötések számának a 2010-es évek második fele óta tapasztalt emelkedése tehát alapvetően nem az egyedül élők arányát csökkentette, hanem a párkapcsolatban élők együttélési formáját (élettársi kapcsolatból házasság) rendezte át.

Az egyedül élők nem tekinthetők egységes csoportnak: különböző családi életutakat járhattak be és eltérő lehet a társadalmi-demográfiai helyzetük is. Az egyedül élés lehet egy rövid életszakasz, de lehet akár több évtizede fennálló állapot is. Ezek az

4. ábra. Egyedül élők aránya korévenként, 2001, 2011, 2022



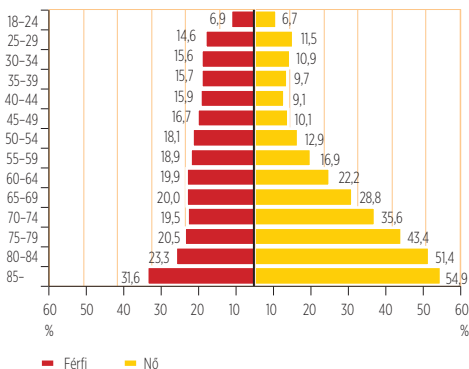
Forrás: KSH Népszámlálások 2001, 2011, 2022

élethelyzetek sokféleképpen keletkezhetnek: lehetséges, hogy valaki a szülői házból való kirepülés után él egyedül, míg mások egy párkapcsolatból, vagy egy gyermekes család szülői státuszából kilépve kerülnek ebbe a helyzetbe. Későbbi életkorokban a gyermekek új család alapítása, a pár elvesztése, válás, özvegyülés vezethet ahhoz, hogy valaki egyedül élővé váljon. Az egyedül élővé válás lehet nem várt, nem kívánt állapot az érintett számára, de kialakulhat szabad választás eredményeként is.

A fiatalabb korosztályokban a férfiak, míg az idősebb korosztályokban a nők körében nagyobb a lakcímen egyedül élők aránya (5. ábra). A fiatalabbak körében ennek az az egyik magyarázata, hogy a férfiak későbbi életkorban lépnek párkapcsolatba, mint a nők. Ugyanakkor szerepet játszik az is, hogy a gyermekes párkapcsolatok felbomlása után a férfiak nagyobb arányban laknak egyedül, míg a nők inkább maradnak a gyermekeikkel.

A társadalmi státusz egy fontos elemét mérő iskolai végzettség szerinti különbségek is kimutathatók, főként a fiatalabb korcsoportoknál (6. ábra). 2022-ben a 18–29 év közötti diplomás férfiak 20%-a, az ugyan-

5. ábra. Egyedül élők aránya nemek és korcsoportok szerint, 2022



Forrás: KSH Népszámlálás 2022.

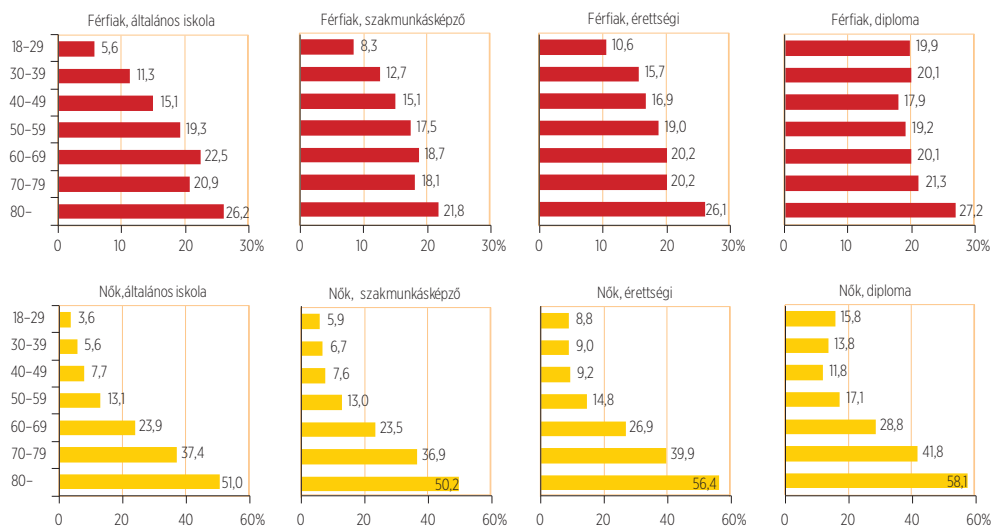
ilyen végzettségű nők 16%-a élt egyedül. Míg az alacsonyabb iskolai végzettségűek csoportjaiban mind a férfiak, mind pedig a nők körében jóval alacsonyabb az egyedül élők aránya. A 18-29 közötti korcsoportban az általános iskolát végzett férfiak 6, a nők 4%-a élt egyedül. Ennek alapvetően az az oka, hogy az alacsonyán kvalifikáltak nehezebben tudnak önállósodni, kilépni a szülői házból, saját lakást, otthont vásárolni vagy bérelni.

A fiatalabbak és a középkorúak körében az egyedül élők aránya lényegesen magasabb Budapesten, mint a többi településtípuson. A községekben kifejezetten alacsony az egyedül élők aránya (7. ábra).

FELNÖTTÉ VÁLÁS

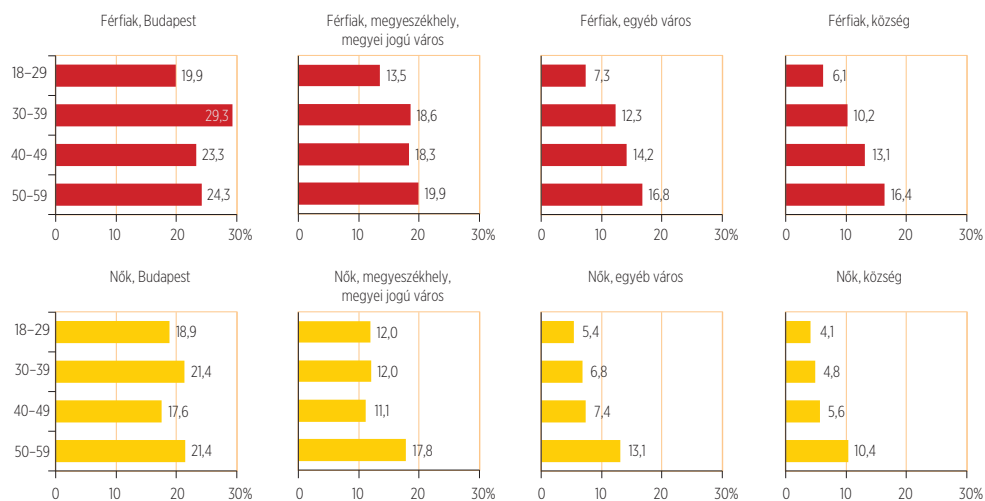
A fiatalok felnőtté válásának számos aspektusát vizsgálhatjuk úgy, mint a szülői háztól való elköltözés, az együttélésen alapuló párkapcsolat kialakítása, a gyermekvállalás, vagy az első munka vállalása. Ezek párhuzamosan is történhetnek, és nem feltétlenül mind irreverzibilisek, hiszen például a szülői háztól való elköltözést követheti a visszaköltözés is. Pontosabb feltérképezésükre longitudinális adatok alkalmasak, amelyek a fiatalok egyéni életpályáját hosszabb időn keresztül követik. A keresztmetszeti képet nyújtó népszámlálási adatok alapján is kirajzolódhatnak ugyanakkor olyan tendenciák, amelyek arra utalnak, hogy milyen változások történtek e téren az utóbbi két évtizedben, melynek bemutatásához azt vizsgáltuk

6. ábra. Egyedül élők aránya nemek, korcsoportok és iskolai végzettség szerint, 2022



Forrás: KSH Népszámlálás 2022.

7. ábra. Egyedül élők aránya településtípus szerint, 2022



Forrás: KSH Népszámlálás 2022.

meg, hogy milyen családszerkezetben élnek a 20–29 év közötti fiatalabb korosztályok.

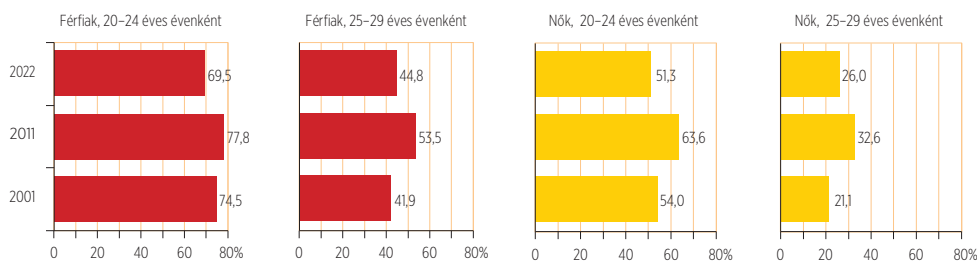
A fiatalabb korosztályok családformáit tekintve az 1990 utáni folyamatok egyik legfontosabb eleme az volt, hogy a fiatalok egyre később költöztek el a szülői háztól. Különösen a fiú gyermekekre volt ez jellemző. Az utóbbi évtizedben ez a tendencia nem folytatódott, amit a népszámlálási adatok is jeleznek. 2011 és 2022 között ugyanis a leginkább érintett csoportokban, a 20-as éveikben járó fiatalok körében, mind a nők, mind pedig a férfiak csoportjában csökkent a szülői családban, gyermekstátuszban élők aránya. (Emlékeztetődül, gyermekstátuszban élőknek azokat tekintettük, akik nem élnek együtt párjukkal és gyermekeikkel, viszont együtt élnek legalább egyik szülőjükkel.) A 20–24 éves férfiak körében 78%-ról 70%-ra csökkent az érintettek aránya, míg ugyanebben a korcsoportban 64%-ról 51%-ra az érintett nők aránya. Ugyanígy csökkenés figyelhető meg a 25–29 évesek korcsoportjában is (8. ábra).

A szüleikkel élő fiatalok arányának csökkenésével párhuzamosan – ahogyan erre már

utaltunk is – megnövekedett az egyedül élők aránya a fiatalok körében (4. ábra). Emellett 2011 és 2022 között azoknak az arányában is növekedés mutatható ki, akik párjukkal vagy egyedül álló szülőként a gyermekeikkel élnek. Ez elsősorban a vizsgált korcsoportba tartozó nők körében figyelhető meg. A 20–24 évesek csoportjában 11%-ról 16%-ra, míg a 25–29 évesek körében 31-ről 35%-ra növekedett a gyermekekkel együtt élők aránya. Figyelemre méltó, hogy a 20–24 éves korosztályban a szülő státuszban levő nők körében 18%-ról 22%-ra növekedett a gyermeküket egyedül nevelők aránya.

Abban, hogy 2011 és 2022 között nem folytatódott a fiatalok önállósodásának életpályán belüli kitolódása, feltehetően nagy szerepe volt annak is, hogy 2011 és 2022 között a 20–24 éves korosztályban csökkent a nappali tagozatos tanulók és növekedett a foglalkoztatottak aránya. Míg az előbbieket aránya a népszámlálási adatok szerint 32-ről 24%-ra csökkent, addig a foglalkoztatottaké 40-ről 53%-ra emelkedett. Jelentősebb volt a foglalkoztatottak arányának bővülése a 25–29 év közötti korosztályban is (68%-ról 79%-ra).

8. ábra. Szüleikkel gyermekstátuszban élők aránya

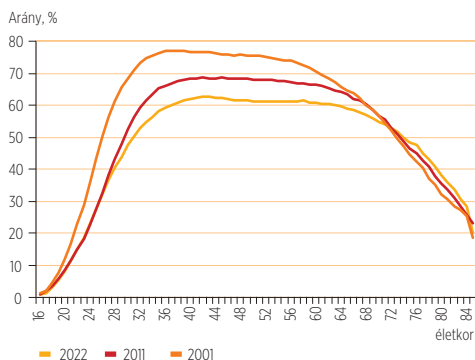


Forrás: KSH Népszámlálások 2001, 2011, 2022.

PÁRKAPCSOLATBAN ÉLŐK

2022-ben 3 millió 973 ezren éltek párkapcsolatban, 3 millió 126 ezren házasságban, és 848 ezren élettársi kapcsolatban. Az együttélésen alapuló párkapcsolatban élők aránya 2001 és 2011, illetve 2011 és 2022 között egyaránt csökkent. Míg az első vizsgált évtizedben a csökkenést alapvetően a fiatalok és a középkorúak demográfiai magatartásának változása okozta, addig 2011 és 2022 között a 30 év alatti korosztályoknál nem volt csökkenés, és az idősebb korosztályoknál is tovább folytatódott a korábbi (növekvő) trend (9.ábra).

9. ábra. Párkapcsolatban élők aránya, 2001, 2011, 2022



Megjegyzés: Párkapcsolatban élőknek azokat tekintettük, akik élettársukkal vagy házastársukkal egy laccimen éltek. Így azok, akiknek van párkapcsolatuk, de párjukkal nem együtt élnek, nem szerepelnek elemzésünkben a párkapcsolatban élők körében.

Forrás: KSH Népszámlálások 2001, 2011, 2022.

A párkapcsolatban élők aránya iskolai végzettség szerint eltéréseket mutat. A nőknél ezek a különbségek kevésbé jelentősek, bármely életkori csoportot is vizsgáljuk. A 30 év alatti korcsoportokban az általános iskolai és szakmunkás végzettségűek körében, míg a 30 év feletti csoportjában a magasabb iskolai végzettségű nőknél magasabb a mutató értéke.

A férfiaknál azt látjuk, hogy az iskolai végzettség szerinti különbségek sokkal jelentősebbek. Az általános iskolai végzettségű, 35 évnél idősebb korosztályokban a párkapcsolatban élők aránya legalább 10% ponttal rendre elmarad a magasabb végzettségűekétől. A szakmunkás végzettségűek és az érettségizettek körében a párkapcsolatban élők aránya nagyon hasonló, a diplomásoknál azonban majd 10%-al magasabb, egészen a 70 éves korosztályig. Az idősebbek körében ugyanis kisebbek az iskolai végzettség szerinti különbségek.

A 2022-es népszámlálás adatai szerint 4800 olyan párkapcsolat volt, ahol két férfi, és 5200 olyan, ahol két nő élt együtt. Ide azokat soroltuk, akik magukat házastársként, élettársi kapcsolatban vagy bejegyzett élettársi kapcsolatban élőként adták meg, valamint a családban élő azonos nemű társuk ugyanígy nyilatkozott.

GYERMEKES CSALÁDOK

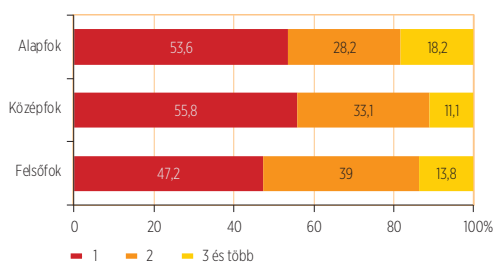
Az elmúlt évtizedek termékenységi mutatóiban bekövetkezett változások a családszerkezeti struktúrán is nyomott hagytak, noha a gyermekes családok arányát nemcsak a termékenység, hanem az is befolyásolja, hogy a gyermekek hogyan oszlanak meg a családok különböző típusaiban, mennyien vállalnak egy, két vagy három és több gyermeket, válás után a szülők tudnak-e új kapcsolatot kialakítani, valamint az új kapcsolatból születnek-e gyermekek. Gyermekes családoknak ebben az alfejezetben azokat tekintjük, ahol 0–24 év közötti gyermeket nevelnek. Az életkori szűrés mellett gyermeknek továbbra is azokat tekintjük, akik a családban gyermek státuszban vannak, együttélő párjuk nincsen.

2001-ben a családok 55%-ában éltek 0–24 év közötti gyermekek, 2011-ben ez az arány 50%-ra csökkent, majd egy évtizeddel később 48%-ra. 2011 és 2022 között a családokban élő gyermekek számát tekintve tovább folytatódott az a tendencia, hogy a két gyermeket nevelő családok száma csökken, az egygyermekes, illetve a három- vagy többgyermekes családoké pedig növekedett. 2001 és 2022 között az egygyermekes családok aránya 49%-ról 52%-ra növekedett, a kétgyermekeseké 38-ról 34%-ra csökkent, az ún. nagycsaládosoké pedig 12-ről 14%-ra növekedett.

A kétgyermekes családok arányának csökkenése a középfokú végzettséggel rendelkező szülők esetében volt a legjelentősebb. 2001-ben az ilyen végzettségű szülők 40%-a, 2011-ben 35%-a, míg 2022-ben csak 33%-a élt kétgyermekes családban. Ezzel párhuzamosan kismértékben növekedett körükben a nagycsaládos, és nagyobb mértékben az egygyermekes családok aránya. Hasonló és közel ilyen mértékű változásokat figyelhetünk meg az alapfokú végzettségű szülők körében is. A felsőfokú végzettségű-

ek csoportjában mindhárom évben a legmagasabb a kétgyermekesek aránya, és náluk a csökkenés is jóval kisebb mértékű volt. Az átlagosnál nagyobb mértékben növekedett viszont a nagycsaládosok aránya ebben a csoportban, noha 2022-ben az alapfokú végzettségű szülők körében találjuk a legtöbb három- vagy többgyermekes családot (10. ábra).

10. ábra. Gyermekek száma a szülők iskolai végzettsége szerint, 2022 (0–24 év közötti gyermeket nevelő családok)

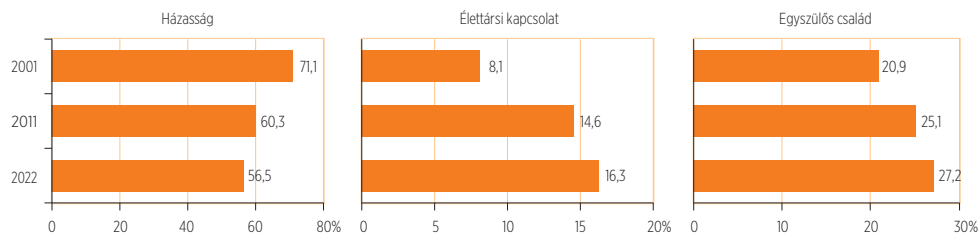


Megjegyzés: A szülők iskolai végzettségénél a magasabb végzettséggel rendelkező szülő adatait vettük figyelembe.

Forrás: KSH Népszámlálás 2022.

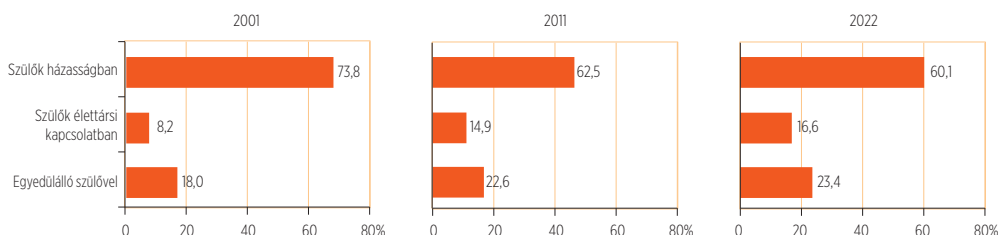
A gyermeket nevelő családok döntő többségében két szülő neveli a gyermek(ek)et. Ezen belül ugyanakkor időben növekvő trendet mutat azoknak a családoknak az aránya, ahol a szülők nem házasságban, hanem élettársi kapcsolatban élnek. 2001 és 2022 között 71%-ról 57%-ra csökkent a gyermeküket házasságban nevelő szülők aránya, míg 8-ról 16%-ra növekedett a gyermeküket élettársi kapcsolatban nevelőké. Hozzá kell tenni továbbá, hogy mindezek a folyamatok 2001 és 2011 között dinamikusabban változtak, mint 2011 és 2022 között. Az egyszülős családok arányában szintén emelkedés figyelhető meg, 2001 és 2011 között nagyobb, míg 2011 és 2022 között kisebb mértékben. 2001-ben a 0–24 éves gyermekeket nevelő családok 21, 2011-ben 25, 2022-ben pedig már 27%-a volt egyszülős család (11. ábra).

11. ábra. Gyermekes családok a szülők párkapcsolati formája szerint, 2001, 2011, 2022 (0–24 év közötti gyermeket nevelő családok)



Forrás: KSH Népszámlálások 2001, 2011, 2022.

12. ábra. A 0–24 év közötti gyermekek megoszlása a szülők párkapcsolati formája szerint, 2001, 2011, 2022

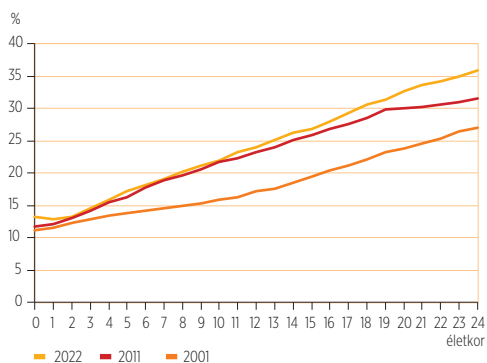


Forrás: KSH Népszámlálások 2001, 2011, 2022.

Mivel az egyszülős családokban alacsonyabb a gyermekszám, érdemes megvizsgálni nemcsak a szülők, hanem a gyermekek megoszlását is aszerint, hogy milyen családban élnek. Eszerint 2022-ben a 0–24 év közötti gyermekek 60%-a házasságban, 17%-a élettársi kapcsolatban élő szülőkkel él, míg 23%-uk egy szülővel (12. ábra).

Az egy szülővel élő gyermekek aránya az életkor előre haladtával növekszik. Az életkor szerinti vizsgálatok arra is rámutatnak, hogy az a növekedés, ami az egyszülős családokban nevelkedők arányában volt tapasztalható 2011 és 2022 között, az alapvetően abból adódott, hogy a 16 évnél – de még inkább a 20 évnél – idősebb gyermekek nagyobb aránya él egy szülőjével 2022-ben, mint 2011-ben. Az elmúlt évtizedben, a tőlük fiatalabb korcsoportokban lényegében nem volt változás a tekintetben, hogy a gyermekek mekkora aránya él egyszülős családban (13. ábra).

13. ábra. 0–24 év közötti gyermekek körében az egy szülővel élő aránya, 2001, 2011, 2022



Forrás: KSH Népszámlálások 2001, 2011, 2022.

Abban viszont elmozdulás látszik, hogy az egyszülős családokon belül hogyan alakul az anyás és az apás családok aránya. 2001-ben és 2011-ben az egyszülős családok 12–13%-a volt apás, míg 2022-re ez az arány 19%-ra

emelkedett. Ennek feltehetően összetett okai vannak. Egyrészt változóban vannak az apai szerepek, aminek következtében bővül azoknak az apáknak a köre, akik válás után szeretnék, hogy gyermekeik velük egy családban maradjanak. Másrészt ez egyre elfogadottabbá válik, így azok a szülők is nagyobb eséllyel választják ezt válás utáni családi berendezkedésként, akik korábban, hasonló helyzetben erre nem gondoltak volna. A jogszabályi változások alapján szintén nagyobb eséllyel kerülhetnek az apák családjába, mint korábban. Végül lehetséges, hogy egy adatfelvételi sajátosság is szerepet játszik az arányok megemelkedésében, nevezetesen az, hogy a váltott gondoskodásban nevelő szülők mindkét családban családtagként rögzítették a náluk is nevelkedő gyermeket. Mivel a népszámlálási adatok javításakor a duplikátumok kiszűrésére törekedtek, nem tudjuk, hogy ez milyen hatást gyakorolt az apás egyszülős családok arányának változására.

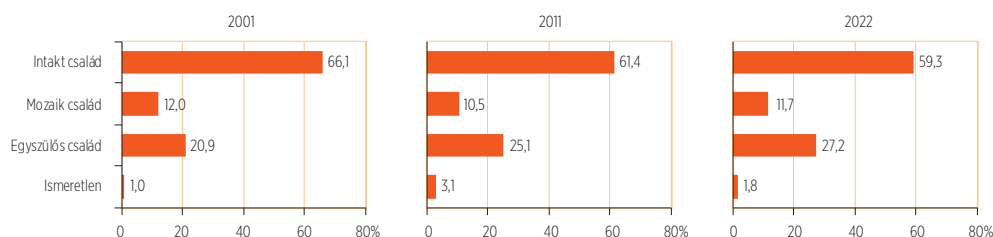
A kétszülős családokon belül megkülönböztethetjük az intakt és a mozaikcsaládokat. Intakt családoknak azokat tekintjük, ahol az összes, a családban élő gyermek az ott élő szülők vérszerinti gyermeke. A mozaikcsaládok körébe pedig azokat soroltuk, akiknél legalább egy ott élő gyermek az egyik szülő korábbi párkapcsolatából származik. A mozaikcsaládok egy részében közös gyermekek is vannak, míg másokban a szülők csak a korábbi párkapcsolataikból

származó gyermekekkel élnek együtt. Ez utóbbiak vonatkozásában azt mondhatjuk, hogy jellemzőbben az anyák korábbi kapcsolataiból származó gyermekek élnek ezekben a családokban, mely abból adódik, hogy válás után a gyermekek döntő többségét napjainkban is az anyáknál helyezik el.

Amíg 2001 és 2022 között a gyermeket nevelő családok körében 66%-ról 59%-ra csökkent az intakt családok, addig a mozaikcsaládok aránya mindhárom vizsgálati évben 11-12% körül mozgott, ugyanakkor az egyszülős családok aránya jelentősebben növekedett. 2001-ben 21, 2011-ben 25, 2022-ben pedig a gyermekes családok 27%-a volt egyszülős család (14. ábra).

Ahogy fentebb bemutatottuk (11. ábra), 2022-ben a gyermeket nevelő családok 57%-ában a szülők házasságban élve nevelik a gyermekeiket. Az intakt és a mozaikcsaládokat összevetve azt látjuk, hogy az intakt családokban lényegesen magasabb a házasságon alapuló szülői kapcsolat, mint a mozaikcsaládokban. 2022-ben az intakt családokban 82%-ot tett ki a házastársi kapcsolaton alapuló családok aránya, míg a mozaikcsaládokban ez az arány csak 59%. A mozaikcsaládokon belül viszont jelentős a különbség e tekintetben aszerint, hogy vannak-e közös gyermekek vagy sem. Azokban a mozaikcsaládokban, ahol közös gyermekek is születtek, a családok 70%-ában a szülők házasságban élnek, míg azokban, ahol nem voltak közös gyermekek, csak 47% a mutató értéke.

14. ábra. A gyermekes családok megoszlása családtípus szerint, 2001, 2011, 2022 (0–24 év közötti gyermeket nevelő családok)



Forrás: KSH Népszámlálások 2001, 2011, 2022.

Az egygyermekes családok aránya az egyszülős családokban és azokban a mozaikcsaládokban a legmagasabb, amelyekben (még) nem születtek közös gyermekek. Ugyanakkor a mozaikcsaládok másik típusában, ahol közös gyermekek is születtek, a nagycsaládosok aránya 49%. Azt, hogy a mozaikcsaládok fontos rekrutációs bázisát adják a nagycsaládosoknak, az a tény is jelzi, hogy a három vagy több gyermeket nevelő családok negyede mozaikcsalád.

A családtípusok megoszlása a szülők iskolai végzettsége szerint is különbözik. Minél magasabb a szülő iskolai végzettsége annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy intakt családban neveli a gyermekeit. Az alacsonyabb végzettségűek körében viszont magasabb a mozaikcsaládban élők aránya, és még inkább nagyon magas a gyermekeiket egyedül nevelő szülőké. Noha az általános iskolai végzettségű szülők aránya nagyon alacsony, körükben a szülők közel fele egyszülős (15. ábra).

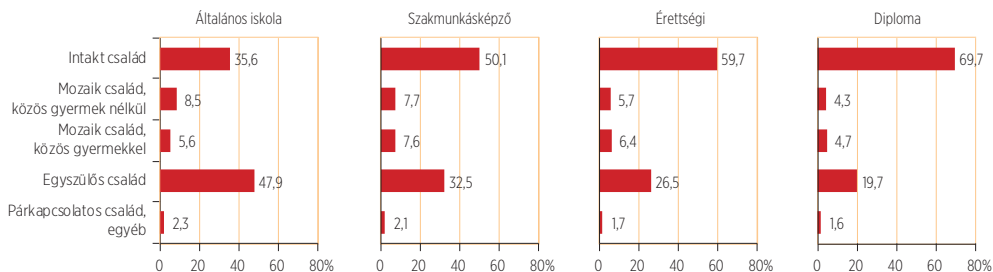
Az alfejezet eddigi részében azokról a gyermekekről és családjaikról írtunk, akik legalább az egyik biológiai vagy örökbefogadó szülőjükkel együtt élnek. Ugyanakkor a 2022-es népszámláláskor közel 52 ezer olyan 0–18 év közötti gyermeket¹ számláltak össze, akik olyan rokonuknál vagy nem ro-

konuknál élnek, akik nem szülői státuszban vannak. Ők lehetnek nagyszülők, a szülő testvérei vagy a gyermek nagyobb testvére is. Ezekről az együttélési formákról sajnos nincsen pontosabb képünk, de feltehetően az ilyen együttélésekben nevelkedő gyermekek az átlagnál nagyobb nehézséggel indulnak a felnőttkor felé.

AZ IDŐSEK EGYÜTTÉLÉSI FORMÁI

Az európai és a fejlett országok egyik legmeghatározóbb társadalmi jelensége az idősebb korosztályok arányának növekedése. Magyarországon az idősek döntő többsége magánháztartásban él. Még a legidősebb korosztályokban is alacsony az intézményekben élők aránya. 2022-ben a 85 éves és idősebb férfiaknak 6%-a, a nőknek 13%-a él intézményben. Ez európai összehasonlításban rendkívül alacsonynak számít, aminek összetett okai vannak. Részben az időseket befogadó intézmények szűk kapacitása, a területi eloszlás egyenlőtlenségei és az intézmények költségei, másrészt az érintettek és családjaik attitűdjei járulnak ehhez hozzá. Az idősek még akkor is ragaszkodnak a saját lakásukban maradáshoz, amikor egészségi állapotuk már komoly

15. ábra. Családtípusok a szülők iskolai végzettsége szerint, 2022 (0–24 év közötti gyermeket nevelő családok)



Forrás: KSH Népszámlálás 2022.

¹ Itt azért a 0–18 év közötti gyermekekről írtunk, mert ők azok a korúak, akiknek a társadalmi normák szerint még a szüleikkel kellene élniük, gyermek státuszban.

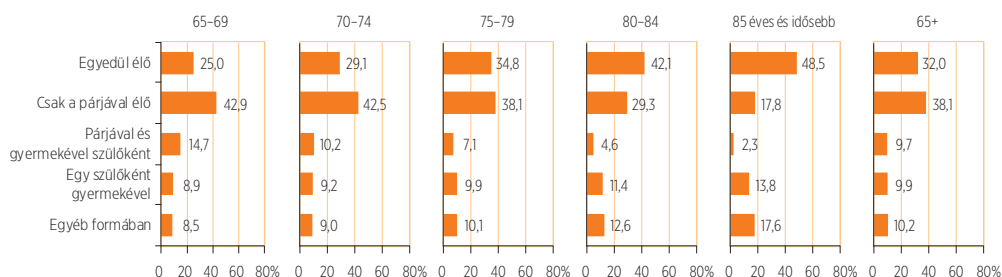
mértékben megromlott. Magyarországon az idősgondozás jelentős mértékben a családi erőforrások mozgósítására épít és nem az állami gondoskodásra.

2022-ben a 65 éves és idősebb, magánháztartásban élők közül több, mint 614 ezren éltek egyedül, amely a korosztálynak 32%-a. Az életkor előrehaladtával arányuk erőteljesen növekszik: a 65–69 éves korosztálynak a negyede, a 70-es éveikben járók körülbelül harmada, a 85 éves és idősebb népességnek pedig közel a fele él egyedül.

Az idősek legnagyobb csoportját (38%) azok teszik ki, akik párjukkal élnek, gyermekeik nélkül. További 10-10%-ot pedig azok, akik párjukkal vagy egyedüli szülőként a gyermekeikkel éltek (16. ábra).

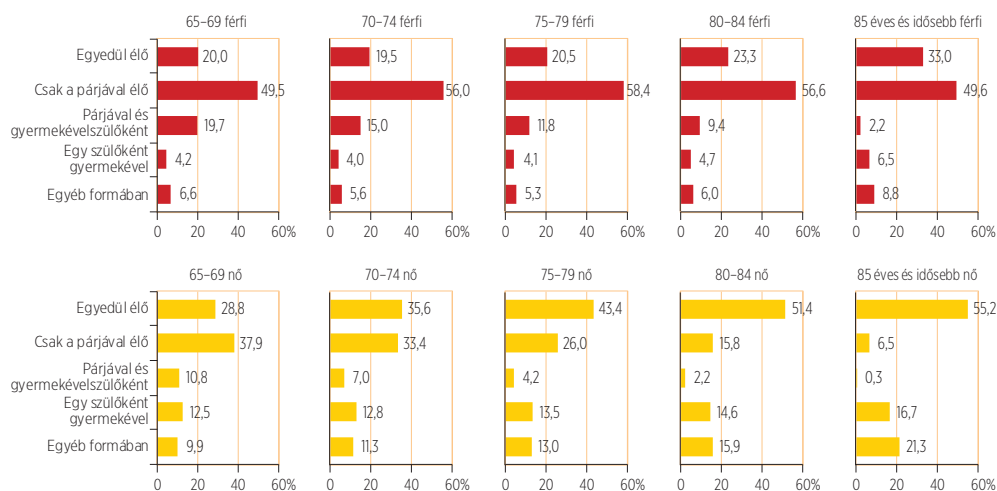
Az idős férfiak és nők jelentősen különböznek a tekintetben, hogy mekkora arányuk él egyedül, mennyien élnek a párjukkal és/vagy a gyermekeikkel egy családban. A férfiak körében, minden korcsoportban azoknak az aránya a legmagasabb, akik a párjukkal élnek ketten. Nagyon jelentős a nemi különbség a 80 év felettek körében: miközben a 80–84

16. ábra. Az idősek együttélési formái korcsoportonként, 2022



Forrás: KSH Népszámlálás 2022.

17. ábra. Az idősek együttélési formái korcsoportok és nemek szerint, 2022



Forrás: KSH Népszámlálás 2022.

éves férfiak 57%-a él a párjával, addig ugyan ebben a korcsoportban a nőknek csupán 16%-a. A 85 éves és idősebb korosztályban pedig a férfiak 50%-a, míg a nőknek 7%-a.

A nők körében viszont minden korcsoportban magasabb az egyedül élők aránya. A 65 és 79 év közötti férfiaknak körülbelül ötöde él egyedül és az életkor előre haladtával sem növekszik arányuk. A nőknél viszont már a 65–69 éves korosztályban is lényegesen magasabb (29%) az egyedül élők aránya, mely dinamikus növekszik, ha az egyre idősebb korosztályokat vizsgáljuk. A 80 év feletti korosztályoknál átlépi az 50%-ot. Miközben a 80–84 éves férfiak 23%-a, a 85 éves és idősebbeknek 33%-a él egyszemélyes háztartásban. Ki kell emelnünk az 'egyéb családösszetételben' élők arányát is, ami a nők körében kifejezetten magas, különösen a 80 év feletti korosztályokban. Ezek többségében háromgenerációs együttélések, ahol az idősek nagyszülökként élnek gyermekeikkel egy családban (17. ábra).

EURÓPAI ÖSSZEHAJONLÍTÁSOK

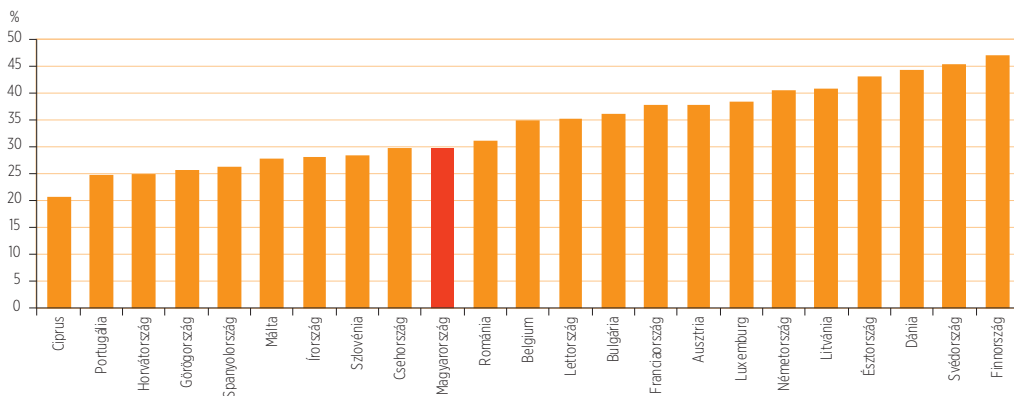
Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy milyen különbségek vannak Európa országai között néhány fontosabb együttélési forma

és az egyszemélyes háztartások elterjedtségét tekintve. Az európai összehasonlításokban adataink forrása az EU-SILC adatfelvétel, amelyben háztartási szintű adatokat rögzítettek.

A 2021-es EU-SILC adatai alapján az egyszemélyes háztartások aránya Európa-szerre rendkívül jelentős különbségeket mutat, mely jellemzően magas számos észak-európai és több nyugat-európai országban is. Finnországban, Svédországban, Dániában és Észtországban az egyedül élők aránya meghaladja a 40%-ot. Finnországban a háztartások 47%-ában csak egyetlen ember él. Magyarországon, hasonlóan más közép-kelet-európai országokhoz az egyszemélyes háztartások aránya közepesen magas (30% körüli), míg a dél-európai országok döntő többségében – pl. Spanyolországban, Görögországban, Horvátországban és Portugáliában – európai viszonylatban a legalacsonyabb, 25% körüli (18. ábra).

Jelentős különbségek mutatkoznak abban is, hogy az életpálya különböző szakaszain hogyan alakul az egyedül élők aránya. Az országok közötti legszámottevőbb eltérések a felnőtté válás korai szakaszában és az életpálya végén figyelhetők meg. A felnőtté válás éveiben az egyedül élők arányának alakulása egyrészt attól függ, hogy

18. ábra. Az egyszemélyes háztartások aránya, 2021 (háztartási szint)



Forrás: EU-SILC 2021, saját számítás.

a fiatalok milyen életkorban költöznek el a szülői háztól, másrészt attól, hogy mennyien maradnak tartósan egyedül, párkapcsolat nélkül. Továbbá, hogy hogyan alakul a fiatalok gyermekvállalása, illetve függ attól is, hogy a szülői háztól való elköltözés és az új család alapítása közé beékelődik-e egy olyan életszakasz, amikor a fiatalok pár és gyermek nélkül egyedül élnek.

Az alábbiakban kiválasztottunk néhány olyan európai országot, amelyek jól példázák az európai mintákat. Ezek a példák jól mutatják, hogy a 18–29 év közötti fiatalok körében az északi országokban kifejezetten magas az egyedül élők aránya, míg Közép- és Kelet-Európában vagy Dél-Európában alacsony, vagy szinte egyáltalán nem jellemző. Mindkét országcsoportban később önállósodnak és költöznek el a szülői háztól a fiatalok. Feltehetően anyagi okok is szerepet játszanak abban, hogy ezek a fiatalok jellemzően nem élnek egyedül ebben az életszakaszban (19. ábra).

A 30 év feletti korosztályok mutatóiban nagy szerepet játszik az is, hogy a párkapcsolatok meglehetősen törekenyek Európa számos országában, mely váláshoz vezet.

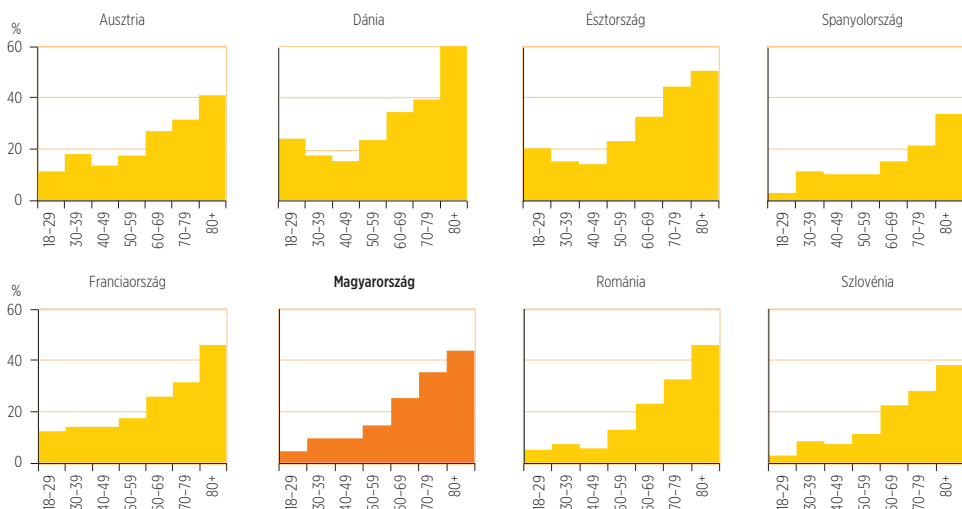
A válások magas arányának következtében sokan maradnak egyedül.

Meglehetősen egységes képet mutatnak a lentebb bemutatott országok abban, hogy az 50 év feletti korosztályoknál, ha egyre idősebb korosztályt vizsgálunk, úgy lesz egyre magasabb az egyszemélyes háztartások aránya. Az életkorral való növekedés dinamikájában viszont már erőteljesebbek a különbségek. Dániában a 70–79 év közöttieknek 40%-a, Észtországban még ennél is magasabb aránya él egyedül, a többi országban ettől lényegesen alacsonyabb a mutató értéke. Különösen érdekes Spanyolország példája, ahol minden korosztályban kifejezetten alacsony az egyedül élők aránya, így az idősek körében is ritkán fordul elő (19. ábra).

Az időbeli trendek vonatkozásában azt mondhatjuk, hogy az európai országok döntő többségében az egyedül élők aránya növekszik, amely, ahogyan fentebb már utaltunk rá, különböző okokra vezethető vissza.

Az országok között továbbá eltérések lehetnek abban is, hogy hogyan alakulnak az egyszemélyes háztartásokkal kapcsolatos attitűdök. Noha erre vonatkozóan nincsenek szisztematikus kutatások, néhány országban

19. ábra. Az egyszemélyes háztartások aránya korcsoportok szerint, 2021 (egyéni szint)



Forrás: EU-SILC 2021, saját számítás.

vannak erre vonatkozó információk. Svédországban például az egyszemélyes háztartások megítélése pozitív irányba mozdult el, amely egyre inkább a függetlenség, az önkéntes választás fogalmaival kapcsolódik össze. Mivel Svédországban, sok más országhoz hasonlóan lakáshiány van, így az, hogy valaki egyedül él, egyre inkább egy magas társadalmi státuszt jelöl.

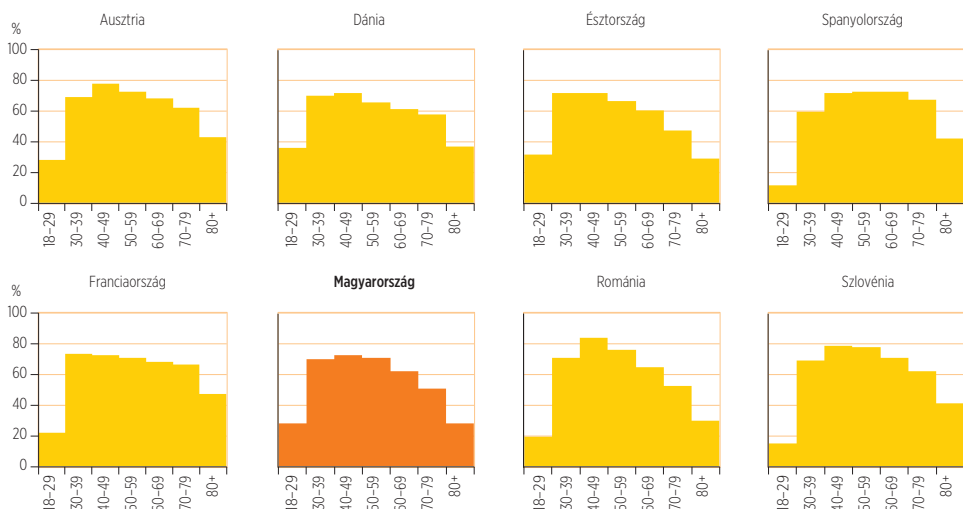
A párkapcsolatban élők aránya minden országban a középkorú generációk körében a legmagasabb, ezen belül is a 40–49 év közötti korosztályban. Az idősebb korosztályok felé haladva csökken a párjukkal együtt élők aránya, mely csökkenés néhány országban meredekebben, míg más országokban enyhébben csökkenő trendet mutat. Spanyolországban vagy még inkább Franciaországban, az idősebb korosztályokban alig csökken a párkapcsolatban élők aránya az idősebb korcsoportokban, míg Romániában, Magyarországon és Észtországban nagyon meredek a csökkenés (20. ábra). Ez összefügg azzal, hogy a volt szocialista országokban a nemek halandósági mutatói jelentősebb különbséget mutatnak. Mivel a férfiak várható élettartama rendre elmarad

a nőkéttől, és a párkapcsolatokban általában a férfiak az idősebbek, ezért a nők gyakrabban özvegyülnek meg és jellemzőbb rájuk, hogy idős korukban egyedül lennek.

A fiatal- és a középkorú népesség jelentős része gyermekes családban él. Gyermekes családnak azokat tekintik a SILC 2021 felmérésben, ahol a szülők vagy az egyedül élő szülő legalább egy 0–24 év közötti gyermeket nevel. A gyermekes családok arányát és gyermekszám szerinti struktúráját több tényező is meghatározza: egyrészt a gyermektelenség, másrészt az, hogy azok, akik szülővé válnak, hány gyermeket vállalnak, majd végül az is, hogy hogyan alakul a szülők párkapcsolata, válás után milyen családba kerülnek a gyermekek, illetve születnek-e még az új kapcsolatból is gyermekek.

Magyarország azon országok közé tartozik, ahol az egy gyermeket nevelők aránya magas. Ahogyan a magyarországi népszámlálási adatokból is láthattuk, a családoknak megközelítőleg felében egy gyermeket nevelnek a szülők. Hasonlóan magas arányokat találunk még Bulgáriában, Litvániában, Lettországon, Olaszországban és Németországban. Ezek közül az országok

20. ábra. A párkapcsolatban élők aránya korcsoportok szerint, 2021 (egyéni szint)



Forrás: EU-SILC 2021, saját számítás.

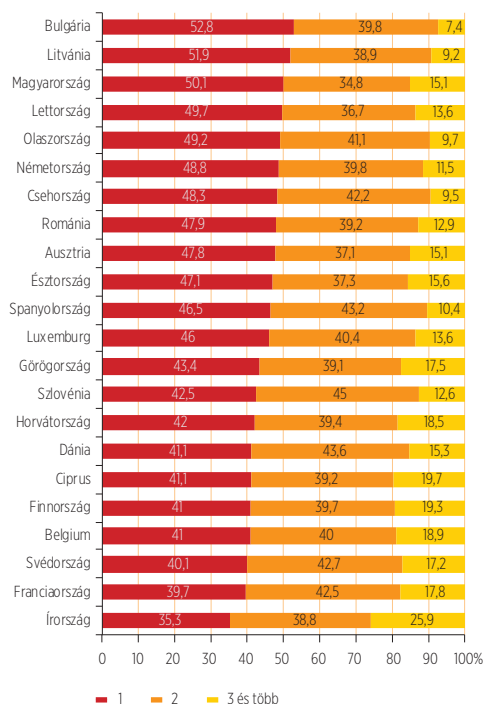
közül több esetben szintén (pl. a Balti országokban) az alacsony termékenység és a magas válási mutatók közös hatása eredményezi ezt a jelenséget (21. ábra).

Noha a kétgyermekes családmoddellre napjainkban is gyakran úgy tekintünk, mint a gyermekes családok leginkább elterjedt formájára, a legfrissebb adatok inkább azt mutatják, hogy az Európai Unió országainak több mint felében nem ez, hanem az egygyermekes családok aránya a legmagasabb. Jellemző, hogy ahol arányaiban a kétgyermekes családok vannak a legtöbben, ott nagyon közel van egymáshoz az egy- és a kétgyermekes családok aránya. Összességében tehát Európában nem beszélhetünk a kétgyermekes családmoddell dominanciájáról, hiszen arányuk a legtöbb országban 40% körül mozog.

A nagycsaládosok arányát tekintve nem lehet azt mondani, hogy egyfajta észak-dél, vagy kelet-nyugat mintázat lenne felfedezhető. A volt szocialista országok sem mutatnak egységes képet. A három vagy több gyermeket nevelő családok aránya Írországban a legmagasabb, itt a gyermekes családok 26%-a tartozik ebbe a csoportba. Megközelítőleg minden ötödik család nagycsaládos Belgiumban, Finnországban, Horvátországban és Cipruson is. Számos országban (pl. Dániában, Ausztriában, Görögországban, Észtországban, Lettországban és Magyarországon) 15–20% között mozog azoknak az aránya, akik legalább három gyermeket nevelnek a családban. Kifejezetten alacsony, 10% alatti ezeknek a családoknak az aránya Bulgáriában, Litvániában, Olaszországban és Csehországban (21. ábra).

Ezeknek az adatoknak az értelmezésekor újra hangsúlyoznunk kell, hogy a családokban nevelkedő gyermekek száma nemcsak a termékenységtől, hanem a válási és újraraházasodási mutatóktól is függ. A nagycsaládosoknak egy része mozaikcsaládokból kerül ki, olyan családokból, ahol a szülőknek legalább az egyike a korábbi párkapcsolatából is hozott gyermeket a családba.

21. ábra. A 0-24 éves gyermeket nevelő családok megoszlása gyermekszám szerint, 2021 (háztartási szint)



Forrás: EU-SILC 2021, saját számítás.

Az Európai Unió országaiban élő gyermekeknek egy jelentős része már gyermekkor alatt megtapasztalja a szülei válását, a család felbomlását. Válás után a gyermekek egyik vagy másik szülőjükhöz kerülhetnek, illetve váltott gondoskodásba is, ami azt jelenti, hogy a gyermek közel hasonló időt tölt mindkét szülőjének otthonában. A szülők új párkapcsolatot is létesíthetnek, amely az új partnerrel való összeköltözés után egy mozaikcsalád kialakulását jelenti.

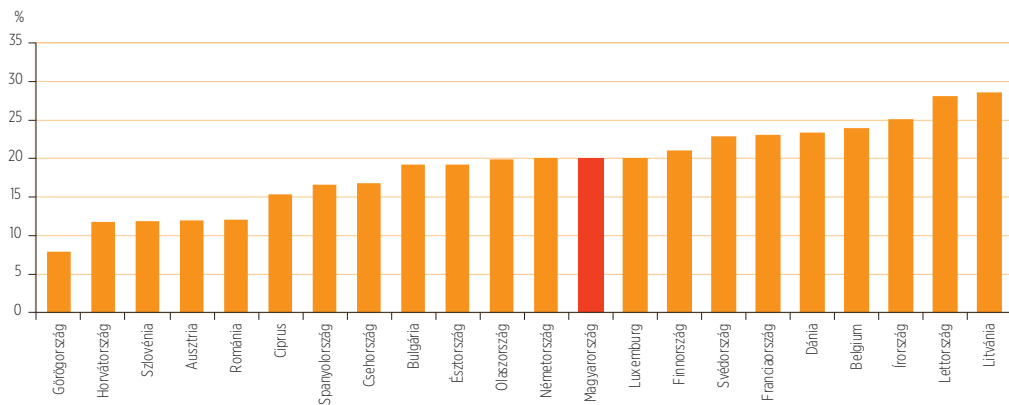
Az egyszülős családok arányát mindezek a tényezők együttesen határozzák meg. A válások száma, a gyermekelhelyezés módja és az, hogy mennyire jellemző, hogy az egyszülős családban élők új családot alapítsanak, mind befolyásolják az egyszülős családok elterjedtségét egy társadalomban.

A 2021-es EU-SILC adatok szerint Magyarországon az egyszülős háztartás-

sok aránya európai viszonylatban közepesen magas, továbbá kifejezetten magas a Balti államok közül kettőben, Litvániában és Lettorszáiban, ezeken kívül Belgium-

ban, Írorszáiban és Svédországban, és jóval az európai uniós átlag felett van Franciaországban, Dániában és Portugáliában is (22. ábra).

22. ábra. Egyszülős háztartások aránya a 0–24 éves gyermeket nevelő háztartásokban, 2021 (háztartási szint)



Forrás: EU-SILC 2021, saját számítás.

FOGALMAK

Család: Házastársi vagy élettársi, illetve gyermek-szülő kapcsolaton alapuló együttélők köre.

Nukleáris család: Azok a családok, amelyekben csak olyan státuszú személyek élnek, akik párkapcsolatban vannak és (vagy) szülők (együtt élő pár nélküli is) gyermekekkel.

Kiterjesztett család: Azok a családok, amelyekben a nukleáris családhoz rokon (nagyszülő, nagynéni, nagybácsi, felnőtt testvér, unokatestvér) személy is kapcsolódik.

Gyermek a családban: Akiknek a családon belüli státusza gyermek, azaz a szüleikkel élnek együtt, és ők maguk nem szülők a családban, illetve nem a partnerükkel élnek. Emellett elemzésünkben egy további, életkor szerinti lehatárolást is alkalmazunk, ahol megkülönböztetjük a 24 (illetve a fejezet egy részében a 18) éves és fiatalabb gyermekeket az idősebb, de gyermek státuszban levő személyektől.

Párkapcsolatban élők: Párkapcsolatban élőknek azokat tekintettük, akik élettársukkal vagy házastársukkal egy lakcímen élnek. Így azok, akiknek van párkapcsolatuk, de párjukkal nem élnek együtt, nem szerepelnek az elemzésünkben a párkapcsolatban élők körében.

Gyermekes család: Az a család, ahol legalább egy olyan gyermek él, aki legfeljebb 24 éves.

A gyermekes családok típusai: *Intakt család:* Az a család, ahol a családban élő összes gyermek mindkét szülőnek vér szerinti gyermeke. *Mozaik család:* Az a család, ahol a családban a gyermekek két szülővel élnek együtt, és legalább egy olyan gyermek él a családban, akinek az egyik szülő nem vér szerinti szülője. *Egyszülőcs család:* Az a család, ahol a családban élő gyermekeket csak egy szülő neveli/csak egy szülővel él együtt.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Murinkó L. és Spéder Zs. (2023). Házastársak. *Korfa*, 2023/2. szám.

